

Mináčovská l'avica

Karmína

17. apríl 2017

Online verzia s odkazmi na zdroje:
<https://karmina.red/posts/minacovska-lavica-1/>

Myslí národne, cíti sociálne.

Náš článok o mináčovskej ľavici je súčasťou širšieho cyklu o vzťahu ľavice a nacionalizmu. Budeme tu sledovať genézu špecifickej kombinácie ľavičiarstva a slovenského nacionalizmu. Jej dôležitým teoretikom bol Vladimír Mináč. V prvej časti sa budeme zaoberať jeho esejami zo šesťdesiatych rokov. Vytvoril v nich konštrukciu Slovákov ako „plebejského národa“ – homogénneho spoločenstva, ktoré vždy bolo utláčané národne i sociálne, takže aj jeho emancipácia mala mať nacionálny aj sociálny rozmer. V druhej časti sa krátko pozrieme na staršiu podobu tejto tézy z čias SNP, ale najmä na obdobie „Pražskej jari“, keď sa pod nacionalistickou zástavou stretli literáti s technokratickými ekonómami z neskoršej mečiárovskej garnitúry. V tretej časti sa budeme zaoberať obdobím po roku 1989, keď sa po rozpade federácie dostala k slovu osobitá koncepcia transformácie národného hospodárstva na „sociálne a ekologicky orientovanú trhovú ekonomiku“. Poučenie, ku ktorému chceme smerovať, je, že mináčovská ľavica – tak ako každý ľavicový nacionalizmus – je vnútorne rozporná. Ak má byť úspešná, musí vyústiť do nacionalizmu bez ľavičiarstva.

Dúchanie do pahrieb

Ako „mináčovskú ľavicu“ označujeme jeden zo smerov v slovenskej politike. Vladimír Mináč (1922 – 1996) zrejme nebol prvý, kto sformuloval jeho najdôležitejšie tézy.¹ Vo svojej koncepcii „plebejského národa“, ktorou sa

budeme zaoberať podrobnejšie, ich však vyjadril veľmi pôsobivo. Z intelektuálneho hľadiska tiež nebol žiadny ľahký kaliber. Mináč bol mimoriadne vplyvný slovenský mysliteľ, ktorý rozhladom a štylistickými schopnosťami často prevyšoval svojich oponentov. Zaslúži si preto, aby sme po ňom pomenovali špecifickú kombináciu ľavičiarstva a slovenského nacionalizmu.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že Mináčova zbierka esejí *Dúchanie do pahrieb* (1970) je o Jánovi Franciscim, štúrovskom literátovi a aktérovi revolučných rokov 1848 – 1849. Texty naozaj sledujú osudy Francisci-Rimavského i cesty jeho spolupútnikov. Tento materiál je však pre Mináča však len podkladom na širšiu, priam dejinno-filozofickú tézu: Slováci boli spravidla „predmetom dejín, nie ich podmetom“ (s. 46).² Platí to aj o prípadoch, ba najmä o tých prípadoch, keď sa usilovali o to druhé – tak ako Francisci a štúrovci:

„Slovenská politika bola vždy nesamostatná: nevytvárala zmeny, reagovala len na ne. Jej koncepcie sú obranárske; jej pohyb protipohybom: malý národ medzi žarnovmi veľkých národov. Súdiť náš pohyb, jeho pokrokovosť či reakčnosť tzv. objektívnymi historickými meradlami, je nezmyselné, objektívne historické meradlá sú výsadným vlastníctvom veľkých národov. Ich sláva a hanba nie je našou slávou a hanbou, ich spravodlivosť nie je

k exponentom normalizácie. Až do osemdesiateho desiateho bol členom Ústredného výboru KSS; zároveň v rokoch 1974 – 1990 pôsobil ako predseda Matice slovenskej. Neskôr sa podieľal na vzniku Strany demokratickej ľavice, na ktorú sa transformovalo „reformné“ krídlo KSS vedené Petrom Weissom. Mináč bol poslancom tejto strany vo Federálnom zhromaždení až do rozpadu ČSFR. Patril k zástancom rozdelenia federácie. Zomrel v roku 1996 v Bratislave.

² Všetky čísla strán sa vzťahujú na nové vydanie Mináčových textov: Vladimír Mináč, *Dúchanie do pahrieb / Návraty k prevratu*. Martin: Matica slovenská, 2014. *Dúchanie do pahrieb* pôvodne vyšlo v roku 1970, *Návraty k prevratu* v roku 1993.

¹ Pre mladších čitateľov a čitateľky uvádzame: Mináč sa narodil v roku 1922 v Klenovci (okr. Rimavská Sobota), ktorý sa počas vojny stal malým centrom povstaleckej činnosti. Aj Mináč, vtedy len 22-ročný poslucháč Filozofickej fakulty v Bratislave, sa zapojil do Povstania. V decembri 1944 padol do zajatia, väznili ho v koncentračných táboroch Mauthausen a Dachau. Po vojne pôsobil ako spisovateľ a publicista (*Smrť chodí po horách*; námet k filmu *Kapitán Dabač*; trilógia *Generácia* a mnohé iné). Po XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a odhalení „kultu osobnosti“ (1956) sa kriticky stavia k stalinizmu. Po roku však 1968 patril

našou spravodlivosťou. My sme nemeli, boli sme mletí.“ (s. 16 – 17)

Národ plebejský

Skúsenosť „malého národa medzi žarnovmi veľkých národov“, národa bez vlastných kráľov, je pre Slovákov špecifická, minimálne v kontexte regiónu. Mináčovo poňatie povahy slovenského národa robí z tejto skúsenosti prednosť a základnú črtu:

„Nie sme národ holubičí, sme národ plebejský: pána mať je neprávosť, no väčšia byť pánom! Možno je to cnosť z núdze; keďže sme nemali nádej byť pánmi, opovrhovali sme možnosťou stať sa nimi.“ (s. 49)

„Plebejský prízvuk slovenskej politiky, to je náš vklad do dejín strednej Európy: to je čarovný opasok, z ktorého národný pohyb čerpal silu: to je aj naše hrdé dedičstvo.“ (s. 23)

Dejiny Slovákov podľa toho nie sú – ako v prípade „veľkých národov“ – dejinami dobývania a víťazstiev, ale dejinami pretrvávania (napriek všetkej nepriazni) a neúnavnej práce (na znovuvybudovaní toho, čo dobyvatelia zničili). Preto

„... náš prínos do dejín sveta je skromný. Ale ak sa raz budú merať dejiny civilizácie spravodlivo, čo značí podľa práce, ktorú kto do nich vložil, potom sa nemusíme báť: narodili sme sa aj vyše práva. Nemáme čo smútiť za takzvanou „veľkou“ históriou: je to história veľkých lúpežníkov.“ (s. 49)

Slováci sú teda národ, ktorý je zjednotený svojím plebejským ekonomickým postavením a ktorý nemá predispozície na utláčanie iných. Vonkajšie sily ich vyformovali do takmer homogénneho celku. Pánmi boli spravidla cudzinci a Slováci slúžili, hoci nie každý hneď musel byť doslova sluhom.

Ani príchod kapitalizmu do Horného Uhorska na tom podľa Mináča veľa nezmenil:

„prichádza nový zlodej, bez meča, s účtovníckou knihou alebo len rovášom. Nie kupec, ale úžerník; nie podnikateľ, ale lúpežník.“ (s. 53)

Národ naďalej zostáva triedne takmer homogénny:

„... nikdy sa domácej buržoázii nepodari prekonať hranice feudálnych obmedzení, zhodiť z pliec ťarchu veľkého pozemkového vlastníctva... Dusená prevládajúcimi feudálnymi vzťahmi nevládze sa stredná uhorská buržoázia brániť útoku cudzieho veľkokapitálu.“ (s. 52)

„Čudná krajina, aj zeman i tu spáva pod slamenou strechou. A meštiak, pokiaľ nemusí, neodtŕha sa od pôdy, od roľníctva: tu je každý napoly niečím a napoly niečím iným.“ (s. 53)

Vnútri slovenského národa akoby nikdy nevznikla skutočná sociálna diferenciácia. Aspoň nie dosť ostrá na to, aby rozrušila základné delenie: pán je maďarský statkář, židovský krčmár a úžerník, nemecký alebo iný továrnik. My sme vždy tí dole, alebo aspoň nie hore.

Slováci sú pre Mináča akýmsi etnickým proletariátom. A podľa pracovnej teórie hodnoty civilizácií, s ktorou operuje, si vydobyli svoje miesto v dejinách.³

Prirodzený organizmus

Mináč túto koncepciu rôzne podmieňuje. Nemá ísť o skratku k šovinizmu:

„Takéto jasné rozloženie síl viedlo na slovenskej strane k zjednodušovaniu: národný a hospodársky útlak stelesňovali Nemci, Maďari a židia. Už v štyridsiatych rokoch žalujú liptovskí občania cisárskemu komisárovi, že

³ Narážame tu na „pracovnú teóriu hodnoty“ v ekonómii, podľa ktorej hodnotu tovaru určuje množstvo vynaloženej práce (u Marxa: množstvo abstraktnej, spoločenskej práce). Mináč akoby naznačoval, že aj význam kultúry alebo civilizácie možno merať podľa toho, koľko „práce“ vynaložili jej príslušníci na jej vytvorenie a zachovanie.

židovskí krčmári... stáli na strane maďarskej revolúcie ... Áno, to sú predchodcovia arizátorov, táto línia je známa v politike i literatúre a je uzavretá tragédiou slovenských židov.“ (s. 33)

Plebejský charakter národa tiež neznamená, že on či jeho politika sú bez chýb. Mináč si všíma ženskú otázku:

„Vcelku veru štúrovci nepomohli odvaliť mlynský kameň uviazaný na hrdlách slovenských diev. Ak si spomenieme na tragické osudy Hodžových alebo Bohúňových dcér, musíme myslieť aj na antifeministické ovzdušie [národoveckej] družiny, na tradičný a vulgárny vzťah celej slovenskej spoločnosti k ženám. Vzorec vzťahov bol biblicky jednoduchý: od ženy sa požadovala len oddanosť.“ (s. 77)⁴

A skrýva sa tu i tušenie, že zdanie o „pokrokovom charaktere“ národa môže trvať len dovtedy, kým jeho úsilie o národnú emancipáciu nie je úspešné:

„Národy sú spravodlivé len potiaľ, pokiaľ sa prebájajú z ríše útlaku k svetlu slobody: beda víťazom! Moc má svoju noc, svoje mravné temnoty – to platí pre jednotlivca, triedu, národ.“ (s. 102)

Vcelku však platí: charakter slovenského národa je plebejský. Ráz, ktorý národu vtlačili vonkajšie okolnosti, podľa Mináča vysvetľuje, ba ospravedlňuje polovičatosť a zlyhania slovenskej politiky. Napríklad to, že sa štúrovci pridali ku kontrarevolúcii a slovenské dobrovoľnícke zbory potláčali povstania.

„Ani len kríž, na ktorý sme boli pribití, nám nepatrí.“ (s. 127)

Ďalší rozvoj Slovákov má čerpať z tejto skúsenosti. Zbaviť sa jej nemožno,

„Lebo národ je práve – človečina, prirodzený a takmer prírodný organizmus, samozrejmy ako hory a rieky, ako ľudia a sám život. Ešte nikto nevymyslel príhodnejšie prostredie na spoluobcovanie ľudí, na spoločnú existenciu, na vznik kultúrnych hodnôt – jediných nepomíjajúcich hodnôt, ktoré sú vlastné civilizácii. Pocitový svet, povedomie príslušníkov národa je jedinečné, neopakovateľné: je to identita a individuum.“ (s. 135)

Základom Mináčovho prírodopisu národov je predstava, že každý z nich je špecifický svojím súborom určitých znakov:

„...tmel, ktorý ich [príslušníkov národa] spája, rozpory, ktoré nimi zmietajú, tradície, bohovia, jazyky, kultúry, piesne a temperament, ekonomika a politika, sociálne obrazy a triedne vrstvenie...“ (s. 135)

Každý národ má podľa toho „svoj vlastný zmysel, svoju vlastnú túžbu po dokonalosti, svoje vlastné cesty k nej“ (s. 136). V prípade plebejských Slovákov je to – spravodlivosť:

„Práve spravodlivosť: naše novodobé dejiny sú ustavičným domáhaním sa, dožadovaním spravodlivosti a približovaním sa k nej. Je to cesta – samý výmol! samá okľuka a zákluka, zákluková jama, malý národ prechádza ustavične súteskami, je zvieraný a zmietaný, blúdi, stráca cestu a znovu ju nachádza: sám v hušti veľkej hory.“ (s. 136)

Poslaním národov je, aby – každý so svojím jedinečným ideálom, o ktorý sa usiluje – zachovávali a potvrdzovali svoju rozmanitosť. Rozmanitosť národov je pre Mináča hodnotou osebe, podobne ako diverzita prírodných druhov:

„Rozličnosť sama osebe nie je hriechom a nebezpečenstvom: je krásou a dobrodružstvom nášho sveta. Rozličnosť sa stáva nebezpečnou práve v tej chvíli, keď popiera samu seba,

⁴ Za touto poznámkou nasleduje: „A tak Francisci je výnimka – aj v tomto ohľade hlas prichádzajúcej či modernej generácie. Pravda upadne aj on do mizogýnstva, ale až po dlhých rokoch manželstva...“ Tu Mináč už batkovsky dodáva: „...a to je viac-menej prirodzené.“

keď chce násilím prinútiť tvár sveta, aby bola obrazom jednej jedinečnej tváre.“ (s. 136)

Mináčova vízia spolužitia je teda mierová. Národ nadobúda zmysel až „v súvťažnosti s inými národmi“, ktorá nemá mať podobu „výbojov zbraní“, ale „výbojov ducha“ čiže akejsi bratskej súťaže v tvorbe kultúrnych hodnôt. Pre Slovákov to znamená, že

„...stať sa skutočným Slovákom, úplným Slovákom, značí stať sa bratom všetkých ľudí, taký je aj vznešený odkaz našich dejín. Nemáme takmer nič okrem svojej túžby po spravodlivosti. Božechráň, aby sme spôsobili krivdu, zabudnúť na krivdy vlastné. V tej chvíli by sme ztratili svoju vnútornú opodstatnenosť, svoj najvnútornejší zmysel, ale i schopnosť rezistencie. Vždy budeme malým národom, ale dokiaľ budeme chrániť svoju pravdu, nikdy nebudeme bezmocní. Nie moc, ktorá je pomínuteľná, ale duch, ktorý trvá: to je naša cesta, náš zmysel, náš osud.“ (s. 137)

Najbližšími spojencami Slovákov pritom majú byť ostatné slovanské národy, na čele s Ruskom. Mináč to dokladuje Štúrovým vzťahom k Rusku, ktorý komentuje:

„[...] podľa našej mienky postaví sa na jej čelo [na čelo idey oslobodenia národov] iný národ, ktorý viac vytrpel, ktorý prechováva viac lásky voči ľudstvu než tí, ktorí sa častokrát viac ňou vystatujú [...]“ Vieme, na ktorý národ Štúr myslí: ide – a vždy pôjde – o Rusov. Rusi, to je chrbtová kosť slovenskej politiky, prvý článok viery; je to sila, ktorá dovolí udržať slovenský pohyb v najbezpečnejších situáciách [...]“ (s. 26)

Doplňkom slavianofilstva je obranárska germanofóbia:

„Áno, Nemci pili Štúrovi krv. Jeho pocitový svet v tomto ohľade je veľmi blízky nášmu: *„Prišli ako vlci, páľili všetko, bili a rúbiali [...]“* [...] Viem, viem, čo sa chce povedať: že sa to podobá akémusi veľkoslovanskému šovinizmu. Nuž áno. Len netreba zabúdať, že toto

gesto vždy bolo gesto obranným; teda historicky spravodlivým.“ (s. 24)

Táto téma je v Mináčových esejach skôr vedľajšia, no ešte na ňu narazíme pri iných príležitostiach. Slavianofilstvo je totiž dôležitým prvkom mináčovskej ľavice.

Abstrakcia plebejstva

Nie je celkom ľahké, kriticky uchopiť Mináčove názory. Každú poznámku, proti ktorej by sa dali postaviť obvyklé námietky voči agresívnym formám nacionalizmu, vyvažuje nejakým dôvetkom. Každú generalizáciu dopĺňa o obmedzujúce podmienky – ale vždy tak, aby predsa len prevážil zovšeobecňujúci moment. Čím viac Mináča čítate, tým nevinnější sa javí jeho koncepcia. Na rozdiel od nasprostastého rasizmu ľudákov máme do činenia s intelektuálnou záležitosťou.

Mináčovo manévrovanie vyzerá asi takto. Na jednej strane očividne všetci Slováci neboli plebejcami: veď ani národovci spravidla nepochádzali z ľudových pomerov. Viliam Pauliny-Tóth mal dokonca vlastné služobníctvo... ale vcelku, hovorí Mináč, je vyznenie slovenských dejín plebejské. Na jednej strane, áno, arizovalo sa a deportovalo, ale – božechráň, aby sme spôsobili krivdu, to by bol náš koniec. A už v 19. storočí sa „do novozaložených hút“ síce „povolávajú nemeckí a maďarskí robotníci“ (teda asi takí plebejci ako tí slovenskí), ale z Mináčovho hľadiska predsa len viac zaváži, že „Panstvo, ktoré vládne kapitálom, je maďarské, nemecké a židovské“ (s. 32).

Výsledkom Mináčovho postupu je abstrakcia Slovákov-plebejcov, utláčaného národa, ktorého úsilie o sociálnu spravodlivosť a zlepšenie svojho ekonomického postavenia bolo totožné so snahou o národnú emancipáciu. Ľavicové je v prípade Slovákov totožné s nacionalistickým – to je hlavný záver teórie plebejského národa.

Zatiaľ však nie je jasné, ako mináčovská lavica súvisí so súčasnosťou a čo vôbec znamená v podmienkach kapitalizmu. Keďže Mináč písal v časoch „socialistického“ Československa, z tézy, že dosiaľ vládlo kapitálom cudzokrajné panstvo, zatiaľ nevyvodzoval praktický dôsledok, že by sa to malo zmeniť – že plebejci by sa mali stať kapitalistami. Tento krok umožnili až zmenené podmienky po roku 1989.

K nim sa musíme prepracovať postupne. Najprv sa krátko pozrieme na staršie dejiny mináčovskej lavice, ktoré sa písali počas Slovenského národného povstania. Potom sa budeme zaoberať politickou podobou, ktorú mináčovská lavica nadobudla počas „Pražskej jari“ roku 1968. Tá nás dovedie až k príležitosti, ktorú tento prúd dostal po roku 1989, keď sa dal do služieb rozvoja „národného kapitálu“.

SNP: od národnej k sociálnej revolúcii a ďalej

V textoch, ktoré nenájdeime v *Dúchaní do pahrieb*, predložil Mináč aj interpretáciu Slovenského národného povstania ako národno-sociálneho zápasu. Bola založená na spojení „lavicového“ a „nacionalistického“, ku ktorému sme dospeli v závere predchádzajúcej časti.

Cieľom SNP teda podľa Mináča bolo na jednej strane vyslobodiť národ z vazalského postavenia voči Tretej ríši, na druhej strane nastoliť v krajine sociálne spravodlivé pomery. Ich súčasťou malo byť aj nové, spravodlivejšie usporiadanie vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi. Antifašistické povstanie bolo národným a sociálnym hnutím.

Táto interpretácia je však podstatne staršia. V skutočnosti ide o seba-interpretáciu (časti) SNP. Dá sa vystopovať najneskôr v prvom čísle *Nového slova*, ktoré vyšlo v predvečer piateho týždňa povstania.

Vtedy 31-ročný Gustáv Husák v úvodnom článku s názvom „Nové slovo“ predzna- menáva Mináčovu koncepciu Slovákov ako „predmetu dejín“:

„Listujeme stránkami slovenskej histórie. Malý národ na periférii svetového diania ospanlivo hľadá svoju vlastnú tvár. Jeho veľké udalosti sú ďalekým a často pokriveným echom revolučných prevratov v iných krajinách. Márne hľadáš vlastnú vôľu, samostatný krok, svojské politické vystúpenie v rokoch 1848, 1918, alebo 1938–39. Slovensko chodilo na voze národa otrokárskoho alebo spriatele- ného, takmer podľa náhody, nechodilo však cestou vlastnou. [...] Posledné týždne zapí- sali nové slovo do našej histórie. [...] Sloven- ský človek, ktorý bol vždy číslom v cudzích rozpočtoch, ukázal sa dosť odvážnym k sa- mostatnému vystúpeniu [...]“⁵

Spojenie celého národa s plebejským posta- vením ešte v Husákovom článku nie je cel- kom zrejmé. No SNP sa tu už chápe ako „slo- venská revolúcia“, ako dejinotvorná udalosť, ktorá zjednocuje celý národ a má viesť k jeho emancipácii. Táto emancipácia je súčasne ná- rodná i sociálna, ako naznačuje citát z iného, redakčného článku:

„Nie je iste náhodné, že málo slovenských básnikov obišlo *motív jánošíkovský*, motív maximálneho odboja národného i sociál- neho súčasne [...] Ak má slovenská literatúra nejaké tradície, toto je hlavná z nich, najmoc- nejšia, najsúvislejšia, sám kryštalizačný bod a os duchovne-básnickej tvorby u nás.“

⁵ Citáty prispôsobujeme súčasnému pravopisu. Gus- táv Husák, „Nové slovo“, *Nové slovo*, roč. 1, č. 1 (24. septembra 1944), s. 1 – 2. Reprinty rôznych povsta- leckých tlačovín vyšli v roku 1974 v zbierke *Mor ho!*, ktorú v Martine vydala Matica slovenská (práve v roku 1974 sa Mináč stal jej predsedom). Časopis *Nové slovo* vznikol počas Povstania a zanikol s jeho potlačením. Po skončení vojny ho obnovili a vychádzal až do roku 1952, keď ho strana zrušila ako baštu „buržoázneho nacionalizmu“.

Paralelu medzi jánošíkovským a partizánskym „národno-sociálnym odbojom“ zdôrazňuje úryvok z básne, ktorý nasleduje hneď po predchádzajúcich vetách:

„Hej, horí ohník, horí / hen oheň na horách / tá vatra zbojnícka.“

Nacionalistický tón tejto interpretácie povstania je však očividný najmä v druhej polovici časopisu. Redakcia sem zaradila citáty zo Štúrovej korešpondencie, ktoré zdôrazňujú utláčateľské ambície Maďarov, úskočnosť Rakúšanov (Nemcov) a bratskosť Rusov v období rokov 1848–49. Napokon, už v Husákovom úvodníku sa tvrdí:

„I tu slovenská revolúcia povedala svoje nové slovo: v bratskom štátnom spoložití s najpríbuznejším národom českým, v najužšej spolupráci a kontakte s ostatnými slovanskými národmi, menovite veľkým národom ruským, vidíme širšie hranice pre náš národ. [...] Slovanské tradície u nás, neobyčajne podporované vývojom posledných rokov i týždňov, zaradili slovanskú orientáciu ako časť našej revolučnej ideológie.“

Tak ako v prípade Mináčom interpretovaného Štúra, aj tu slavianofilstvo dopĺňa germanofília. V ďalšom článku sa píše:

„Všetko, čo bývalí ideológovia bývalého slovenského štátu predkladali ako národnú, politickú a ideovú nevyhnutnosť, nemá nijakej opory v našej histórii. Národne a sociálne nám Nemci vždy škodili, a najviac vtedy, keď sa oni a ich prisluhovači tvárili, že nám pomáhajú a že nás postavili na nohy. Politicky (priestorove) nikdy nijaký Slovák neveril v možnosť spoložitia s Nemcami.“

Pre Komunistickú stranu je to dosť paradoxná pozícia. Slováci nielenže „priestorove“ spoložili s nemeckojazyčnou populáciou, ale strana pre ňu dokonca vydávala noviny. Organ bratislavských priemyselných závodov *Kladivo* vychádzal v nemeckej mutácii ako *Der Hammer*.

Korene mináčovského spojenia ľavičiarstva a slovenského nacionalizmu teda zrejme siahajú ku generácii, ktorá bola od Mináča o čosi staršia: Novomeský, Husák a ďalší. Títo stalinistickí intelektuáli, v minulosti zväčša nejakí spáti s časopisom DAV, sa v päťdesiatych rokoch stali obeťami procesov s tzv. buržoáznymi nacionalistami. Procesy boli vykonávané, no niektorým obvineným nacionalizmus očividne nebol cudzí. Mináčove neskoršie eseje boli publicistickou rehabilitáciou tejto ideológie.

1968: technokrati a literáti

Dúchanie do pahrieb vyšlo v roku 1970, v čase, keď už prebiehali stranické previerky. No eseje, ktoré tvoria túto zbierku, pôvodne vychádzali časopisecky už o niekoľko rokov skôr. Mináč bol jedným z exponentov obrodného procesu, ktorý zastavil až vpád vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968.

Antistalinská ľavica zvykne preceňovať „Pražskú jar“. Išlo o relatívne mierny pokus o reformu stalinistického systému zhora, ktorý sa neopieral o významnejšiu mobilizáciu mas – prinajmenšom nie do invázie. Reforma mala zefektívniť hospodárenie socialistických podnikov a zaviesť doň trhové prvky. Zároveň mala priniesť určitú mieru „samosprávy“ v zmysle spolurozhodovania zamestnancov prostredníctvom tzv. výborov pracujúcich. No aj z postavenia, ktoré samospráve vymedzil návrh reformy z roku 1969,⁶ je zrejmé, že „Pražskú jar“ sotva možno porovnávať s ozbrojeným povstaním maďarskej robotníckej triedy v roku 1956, s nepokojmi v NDR v roku 1953 alebo s neskoršími štrajkami v Poľsku – nehovoriac o starších prípadoch vzniku

⁶ Podrobnejšie pozri článok Oldřicha Kýna, „The Rise and Fall of Economic Reform in Czechoslovakia“ v časopise *The American Economic Review*, roč. 60, č. 2, 1970, s. 300 – 306.

a rozmachu výborov pracujúcich, napríklad v ruskej, nemeckej či španielskej revolúcii.

Na Slovensku mal obrodný proces ešte oveľa obmedzenejší charakter. Uvažovanie o reforme sa tu sústredilo najmä na národnostnú otázku. V politickej rovine bol cieľom ústup od centralizmu a prechod k federácii dvoch rovnoprávných socialistických republík: „Najprv federalizácia, potom demokraticizácia.“ Túto požiadavku sa aj podarilo splniť, hoci nie bez kompromisov.⁷

Pokiaľ ide o hospodárske otázky, sformovala sa skupina ekonómov, ktorí zhruba od polovice šesťdesiatych rokov upozorňovali na zostávanie Slovenska, resp. na pomalé tempo modernizácie. Od reformy si sľubovali intenzívnejší rozvoj slovenského národného hospodárstva. Predstaviteľmi tejto skupiny boli Hvezdoň Kočtúch, Viktor Pavlenda či Augustín Marián Húska.⁸ Voči zavádzaniu trho-

vých prvkov, ktoré presadzovali českí ekonómi ako Ota Šik, boli slovenskí národohospodári obozretnejší. Nazdávali sa totiž, že by mohlo ohroziť proces vyrovnávania hospodárskych rozdielov medzi Českom a Slovenskom.

Mináč bol literát.⁹ Slovenskému nacionalizmu obdobia Pražskej jari dal romantickú víziu plebejského národa, ktorý sa usiluje o spravodlivosť. V najnovšom vydaní malo ísť o spravodlivú federáciu s Čechmi.

Kočtúch a spol. boli technokrati. Pre Slovákov hľadali model hospodárskeho života, v ktorom by sa mohli rozvíjať ako národ.

„Mináčovská ľavica“ zahŕňa oba momenty, technokratov i literátov.

Pólom, okolo ktorého sa tieto sily zoskupili počas odmäku v šesťdesiatych rokoch, bol Alexander Dubček. Po invázii sa ich cesty rozchádzajú: Mináč robí kariéru v ÚV a v Matici slovenskej, je národným umelcom. Jeho koncepcia plebejského národa prežívala v literatúre a u časti straníckych intelektuálov. Držala ju na uzde oficiálna, oveľa menej romantická doktrína „socialistického vlastenectva“, ¹⁰ ako aj realita limitovanej federácie.

⁷ Diskusie slovenských intelektuálov o charaktere demokratizácie prebiehali na stránkach *Kultúrneho života*. Skupina, pre ktorú bola prvoradá otázka federalizácie, a ktorá sa k ostatným reformám stavala oveľa opatrnejšie (Ladislav Novomeský a ďalší „buržoázni nacionalisti“), pre spory obnovila vydávanie *Nového slova* ako orgánu ÚV KSS. Na jeho znovuzrodení (v máji 1968) sa podieľal aj Mináč. *Kultúrny život* v auguste 1968 zanikol, ale *Nové slovo* pretrvalo až do augusta 1998 a popri *Literárnom týždenníku* (ktorý vznikol v r. 1988) bolo tribúnou ľavicového nacionalizmu. V roku 1999 naň nadviazal týždenník *Slovo*, ktorý sa pokúšal o kritickejšiu orientáciu, no v poslednom čase, odkedy sa zredukoval na webový portál, sa vrátil k svojim dávny koreňom.

⁸ V myslení A. M. Húska sa zvláštne spájali v tom čase moderné trendy („kybernetika“, „samoorganizácia sociálnych systémov“, „emergencia“, „spätne väzby“ a „synergické efekty“) s klasickým nacionalizmom. Nejde síce o dobový citát, ale na priblíženie osobitého štýlu tohto národného technokrata postačí: „Do mojej knihy ‚Základy organizačnej kybernetiky‘ som do motta jednej kapitoly vložil múdrosť liptovského starca: ‚Každá rieka má ctižiadost vliť sa do posledného mora.‘ Vieme, že doteraz každá etnogenéza mala svoj životný cyklus a teda aj začiatok, aj koniec cyklu. Ale životaschopné etnogenézy majú mutačnú spôsobilosť revitalizovať sa do budúceho životného cyklu. Kiež by to bolo tak aj so slovenskou etnogené-

zou“. Húska je tiež autorom výrazu „domáca kapitálotvorná vrstva“. Mimochodom, z mináčovskej ľavice vybočuje svojím pozitívnym vzťahom k vojnovému slovenskému štátu, ako aj minulosťou syna z arizátorskej rodiny. Plebejcom sa stal, až keď z neho stalinistický režim urobil čierneho baróna a baníka.

⁹ Mimochodom, literatúre pripisoval špecifickú úlohu v dejinách slovenského národa. Na ich počiatku bolo slovo, „a to slovo bolo u Štúra“. „Naše národné dejiny nie sú najmä dejinami historických pohybov, vojenských, sociálnych a politických zmien, sú v prvom rade dejinami písaného slova“ (s. 16). Mináč si tiež všimá, že väčšina významných slovenských politikov (aspoň do čias, keď vznikalo *Dúchanie*) mala niečo spoločné s literatúrou. Azda aj pre toto spojenie písania s poslaním bola ideológia mináčovskej ľavice taká úspešná medzi spisovateľmi, novinármi, publicistami a humanite orientovanou inteligenciou: lichotila im.

¹⁰ Oficiálna pozícia bola zakotvená v širšej marxistickoleninskéj teórii národa, ktorá dominovala vo všetkých

Koťtúch, Húska a ďalší ekonómi zatiaľ prežívali po rôznych výskumných pracoviskách. Literárny a technokratický prúd sa opäť spojili až v deväťdesiatych rokoch. Mináčovská lavica sa vtedy prakticky obracia k problému rozvoja „národného kapitálu“.

Za kapitalistické napredovanie svojeti

Obetaví, pracovití, dobrí Slováci – možno ani netušia, že sa delia o spoločný osud, no

„Vždy prichádza čas – zvyčajne je to čas úzkosti – keď ponorné rieky prerážajú na povrch, keď národ dýcha jedným dychom, zvučí jednotne, keď vedomie spoločného osudu je také mocné, že sa pod ním rúcajú všetky priehrady, že sa odplavujú nánosy dogiem a pomyselných hodnôt, že sa obnažujú hlbiny: v tých hĺbkinách je to čosi, čo spája všetkých príslušníkov národa.“ (s. 135)

Čas mináčovskej lavice prišiel po novembri 1989. Presnejšie vtedy, keď začalo byť jasné, že federácia sa neudrží.

O procese ekonomickej transformácie existovali v Československu rôzne predstavy. Časť českých ekonómov a politikov s väzbami na Pražskú jar presadzovala postupný prechod, pri ktorom by sa kľúčové podniky (resp. podiely v nich) predali zahraničným investorom. Konceptia vychádzala z toho, že veľké zahraničné firmy, ktoré podnikajú v rovnakých odvetviach ako vybrané československé národné a štátne podniky, by mohli mať záujem rozvíjať ich. Na vlnu rozvoja strategických podnikov by sa zviezli aj menšie prevádzky, ktoré by zostali pod kontrolou domácich vlastníkov. Samozrejme, táto

forma privatizácie nemohla prebiehať príliš rýchlo, pretože nájdenie vhodných investorov a vyrokovanie podmienok si vyžadovalo čas. Známymi príkladmi tejto formy privatizácie sú mladoboleslavská Škoda a Bratislavské automobilové závody (Volkswagen).

Prevládol však prúd sústredený okolo Václava Klause, ktorý presadzoval čo najrýchlejšiu kúponovú privatizáciu otvorenú všetkým občanom. Slovenským náprotivkom tohto smeru boli ekonómi okolo Jozefa Kučera a Ivana Mikloša. Proponenti kúponovej privatizácie zdôrazňovali, že vlastníctvo zostane v krajine („Štyridsať rokov nám hovorili, že všetko patrí nám všetkým, tak si na to teraz len vydáme potvrdenie“) a vznikne čosi ako „akcionárska demokracia“.

V kúponovej privatizácii však víťazili najmä investičné fondy s úzkymi kontaktmi na štátny aparát. Sociálne dôsledky transformácie udreli zvlášť silno na Slovensku, kde bola už v roku 1993 vyše dvanásťpercentná nezamestnanosť. Na porovnanie, v ČR bola sotva tretinová. Verejná mienka sa preto obrátila proti rýchlej privatizácii – na Slovensku výraznejšie (a skôr) než v Čechách. Aj to možno vysvetľuje, prečo rozhovory o rozpade federácie prebehli tak hladko. Klaus sa nechcel vzdať svojej predstavy o transformácii Slovenska začalo byť príťažou.

Po rozdelení sa dostala k slovu iná koncepcia transformácie. Prístup, ktorý sa orientoval na získavanie zahraničných investorov, bol gradualistický. Klausovská prudká privatizácia bola zase nacionalistická v tom, že zachovávala domáce vlastníctvo podnikov. Samostatné Slovensko sa pokúsilo o kombináciu gradualizmu a nacionalizmu. Novými majiteľmi podnikov sa teda nemali stať zahraniční investori, ale domáci kapitalisti. Keďže plebejský národ niečo také nepoznal, bolo treba ich vytvoriť. Nie však chaotickou kúponovou privatizáciou, ale priamymi zásahmi štátu,

krajinách východného bloku. Zdôrazňovala triednu diferenciáciu národa a triedny charakter vlastenectva, takže nebola celkom dobre zlučiteľná s Mináčovou predstavou o homogénne plebejskej povahe slovenského národa. Buržoázny nacionalizmus, z ktorého v päťdesiatych rokoch podozrievali aj Mináča, sa považoval za protiklad socialistického vlastenectva, resp. proletárskeho internacionalizmu.

na základe ktorých mala vzniknúť „domáca kapitálotvorná vrstva“. ¹¹

Panstvo, ktoré vládlo kapitálu, už nemalo byť cudzie. Pravda, hovorilo sa aj o „zamestnaneckých privatizáciách“, ba o zavádzaní nejakých foriem samosprávy. ¹² Na také reči sa však rýchlo zabudlo: pokiaľ zamestnanecké privatizácie vôbec prebehli, skončili sa zväčša rozdelením vlastníctva podniku výrazne v prospech manažmentov.

Proponentmi novej slovenskej formy privatizácie boli technokrati z roku 1968. Politicky ju presadzoval Vladimír Mečiar a jeho Hnutie za demokratické Slovensko. Argumenty jej už v predstihu dodal – Vladimír Mináč.

Mináčovskú lavicu musela s Mečiarom spojiť zhoda okolností. Bývalí dubčekovskí ekonómi si pôvodne iste nepredstavovali, že ich vízie bude realizovať Mečiar. Dubček, s ktorým napriek sledovaniu ŠtB udržiavali kontakt aj počas normalizácie, ¹³ však v novembri 1992 zomrel pri autonehode a už predtým začínalo byť zrejme, že v nových politických pomeroch nebude hrať významnú úlohu.

Mináč sa po roku 1989 angažoval pri vzniku Strany demokratickej ľavice a podľa vlastných slov patrila k tým, ktorí sa zasadzovali za jasný príklon novej strany k sociálnej demokracii. Dištancoval sa od úsilia o „socializmus“ v zmysle spoločnosti, ktorá sa v zásadných ohľadoch líši od kapitalizmu. Zároveň si udržiaval odstup od dubčekovcov. Projekt SDL sa personálne líšil od iných sociálnodemokratických prúdov – išlo o mladšie,

perestrojkové kádre z konca osemdesiatych rokov, a nie bývalých šesťdesiatosmičkárov a ich prívržencov.

Ako publicista tiež Mináč vystupoval proti ľudáckemu variantu nacionalizmu, ktorý mal vlastné predstavy o obsahu novej slovenskej štátnosti. ¹⁴ K Mečiarovi sa sprvu staval veľmi kriticky, neskôr o čosi ústretovejšie, no nikdy nevstúpil do HZDS.

Rozpad federácie a najmä nástup tretej Mečiarovej vlády (v roku 1994) predstavoval pre technokratov a literátov príležitosť na realizáciu programu rozvoja národného kapitálu. Národ slovenský, „pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť“, sa mal usilovať o „sociálne a ekologicky orientovanú trhovú ekonomiku“. ¹⁵

¹⁴ „Obrázky dobrotivého prezidenta Tisu [sic] sa nosili na čele sprievodcov, napchali sa pod tribúny, odhalovali sa busty, chodievalo sa po jeho stopách na púte, už-už sa išiel splniť sen niektorých kanadských Slovákov, ktorí navrhli monsýnora na blahorečenie. Bola to zlá, samovražedná hra. Keby boli roztatárení hejslováci tento boj vyhrali, boli by sme prehrali svoju vojnu za slovenskú slobodu.“ (s. 264) Jeden z kľúčových rozdielov medzi ľudákmi a mináčovskou ľavicou sa týka chápania SNP. Pre pohrobkov klerikálneho režimu ide o akt vlastizrady, útoku na vlastný štát. Pre mináčovcov je to, naopak, vlastenecký čin, pokus oslobodiť štát Slovákov od nadvlády Nemcov a ich kolaborantov. Obe interpretácie sú, samozrejme, nacionalistické. Stevo Ďuraškovič vo svojej doktorskej dizertácii (2013) ukazuje, že HZDS si osvojilo druhý výklad, čím sa vymedzilo voči ľudáckej tradícii. Možno presnejšie by bolo povedať, že *navonok* sa k nemu hlásilo (pokiaľ ide o postoj k SNP), ale zároveň vo svojom vnútri ponechávalo priestor mnohým ľudákom (Húska, Cuper a ďalší). Súčasným dedičom tohto výkladu je Smer, ktorý sa pomocou nedi takisto vymedzuje voči ľudáctvu (a možno by sa podobne dalo ukázať, že vnútri určitý priestor ponecháva aj ľudáckym tendenciám).

¹⁵ O prítomnosť druhej citovanej pasáže v slovenskej ústave sa údajne pričínal Hvezdoň Kočtúch. Fráza „sociálne a ekologicky orientovaná trhovú ekonomiku“ sa objavuje najneskôr začiatkom roku 1991 („Stanovisko Nezávislého združenia ekonómov – Radikálna ekonomická reforma a zvrchovanosť Slovenska“, *Práca*, 5. 3.

¹¹ Mečiarovským ekonomickým modelom sme sa na Karmíne zaoberali aj v prvej časti článku o dejinách bojov pracujúcich.

¹² Pozri rozhovor s Kočtúchom, „Ekonomika ľudskej nádeje“, *Večerník*, 19. 2. 1990, s. 3. Kočtúch, v tom čase pracovník novovzniknutej „Katedry synergie“ na VŠE (ktorá zase rýchlo zanikla), tu hovorí o potrebe premeniť štátne podniky na „plne samosprávne podniky“.

¹³ Spoluautormi známeho Dubčekovho prejavu na univerzite v Bologni pri príležitosti udelenia čestného doktorátu (1988) boli Kočtúch a Ivan Luluha.

V hospodárskej politike to znamenalo štátom riadený rozvoj národného kapitálu, založený na rozsiahlych verejných investíciách. Zahranícopolitické vízie hovorili o neutralite a úlohe Slovenska ako mostu medzi Východom a Západom. Od otvorenosti voči Rusku a postsovietskym krajinám si tento model sľuboval aj udržanie kontaktov na dôležitých odberateľov bývalých štátnych podnikov.

Protirečenie mináčovskej ľavice

Hlavné východiská a aspirácie tohto obdobia zhrnul Mináč v esejach, ktoré vyšli v zbierke *Návraty k prevratu* (1993). Píše napríklad:

„Pravdaže, nie sme a nikdy nebudeme Švajčiarskom. Ale môžeme mať svoj vlastný, nescudziteľný a neopakovateľný štát, ktorý môže vzniknúť iba v našich geopolitických podmienkach, štát vojensky a politicky neutrálny a ekonomicky sprostredkovateľský, štát, ktorý bude menej založený na výrobe a viac na obchode a službách.“ (s. 227)

Teda: Slovensko vyviazané zo všetkých vazalských vzťahov, pôsobiace ako onen medzi-regionálny most, a čo najmenej priemyselné, pretože priemysel zaváňa výrobou s nízkou pridanou hodnotou.¹⁶ Podobné nádeje vyjadroval aj Kočtúch, ktorý hovoril o prechode

k postindustriálnej, informatizovanej spoločnosti.

Transformácia orientovaná na zahraničných investorov sa považovala za hrozbu pre ekonomickú suverenitu národa:

„Veruže áno: banky, ktoré zastupujú cudzí kapitál, sa už konajú. Nikto nevie, koľko je cudzieho kapitálu a akými cestami prenikol, nikto nevie, čo sa skrýva v rozličných balíkoch: môže sa stať, že pri rátaní o pár rokov zistíme, že nám zostali iba holé zadky. Že teda má pravdu pán Toffler, že budeme treťoradý polokoloniálny štát, že nás znovu bude niekto vlastniť, a my vo vlastnom dome budeme len sluhami a naša nová sloboda bude len vetcho prikrývať našu obstarožnú porobu.“ (s. 227)

Všetko, len nie cudzí kapitál!

Technokrati prišli s elegantným riešením: vytvoríme domácich kapitalistov.

Lenže to sa môže javiť ako riešenie len tomu, kto slovenský národ považuje za monolitický plebejský celok. Práve v ilúzii, že štátom riadený rozvoj národného kapitálu je cestou k šťastiu celého národa, sa skrýva protirečenie každého ľavicového nacionalizmu. Rozvoj kapitálu totiž vždy – a najmä vtedy, keď je úspešný – zahŕňa ekonomickú a sociálnu polarizáciu. Tento vnútorný rozpor ľavicového nacionalizmu je neškodný len dovtedy, kým nevznikne príležitosť na jeho praktickú realizáciu. Každý ľavicový nacionalizmus napokon skončí ako viac nacionalistický než ľavicový.

Výsledkom hospodárskej politiky mečiarovského obdobia bol vznik celkom neplebejskej vrstvy kapitánov priemyslu – Rezešov, Majských, Poórov a mnohých ďalších. V tom lepšom prípade riadili svoje podniky normálne, po kapitalisticky, a proti svojim zamestnancom každodenne viedli normálny, kapitalistický triedny boj. Niektorí svoje podniky po čase predali zahraničným investorom

1991). NEZES združovalo kočtúchovských oponentov Klausovej reformy.

¹⁶ Táto vízia sa opiera o zastaraný obraz kapitalizmu, ktorý zodpovedá najneskôr obdobiu medzi svetovými vojnami. Vtedy ešte ako-tak platilo, že pracujúci v obchode a službách mali lepšie postavenie než tí v priemysle. Čo by dnes mnohí zamestnanci maloobchodu, dopravy, ale aj ďalších odvetví, dali za mzdy robotníkov v autopriemysle! Na druhej strane je zaujímavé, že tu Mináč uprednostňuje „kozmpolitný“ obchod pred „národným“ priemyslom a dáva príklad Švajčiarska, ktoré zľudovelo ako symbol finančnej veľmoci. Takéto túžby rozhodne nepatria k obvyklej výbave nacionalizmov. Ťažko však povedať, do akej miery boli v mináčovskej vízii záväzné, prípadne, či sa z praktických dôvodov nepovažovali skôr za dlhodobý cieľ rozvoja.

(Oj, beda!). V horšom prípade prevádzali aktíva na nastrčené firmy („tunelovali“), nevypĺacali mzdy, zastrašovali odborárov a svoje podniky viedli ku kolapsu.

Netrvalo dlho a prišiel výbuch hnevu skutočných plebejcov. V rokoch 1997 – 1999 Slovensko zažilo najintenzívnejšie obdobie štrajkov a demonštrácií vo svojich moderných dejinách. Táto nespokojnosť (spolu s obavami o napredovanie Slovenska v európskej integrácii, ktoré sa v novších históriách tohto obdobia zdôrazňujú oveľa viac než sociálne konflikty) odstavila mečiarovskú kliku – a pomohla k moci inej, s odlišnými predstavami o transformácii. To je však iný príbeh.

Vladimír Mináč zomrel v roku 1996, Hvezdoň Kočtúch už o dva roky skôr. Ostatní prívrženci mináčovskej ľavice si napokon našli takú či onakú cestu k Smeru. Alebo Smer si našiel ich, keďže pohltil všetky relevantné politické subjekty naľavo od stredu.

Smer celkom isto je nacionalistickou stranou, a to nielen v elementárnom zmysle, v ktorom sú všetky strany nacionalistické, pokiaľ im leží na srdci konkurencieschopnosť ich národného štátu. K predchodcom sa Smer jasne prihlásil napríklad pamätnou tabuľou na historickej budove NR SR, ktorú zdobí Mináčov citát z roku 1992:

„Pre nás je právo nad všetkými právami, to je naša zvrchovanosť, pre nás je ústava nad všetky ústavy, to je Ústava slobodnej Slovenskej republiky.“

Nacionalizmus Smeru, ktorý presahuje túto bazálnu rovinu, sa však prejavuje najmä výpadmi v kultúrnej rovine. Po definitívnom začlenení Slovenska do nemeckých, kórejských a iných výrobných reťazcov sa z pozície vládnucej strany už nedá hrať na zlý-cudzí a dobrý-domáci kapitál. To iste platí v zahraničnej politike po vstupe Slovenska do EÚ a eurozóny. Zvyšky mináčovskej ľavice, ktoré chcú rozvíjať staré heslá, sa dnes preto ak-

tivizujú najmä publicisticky, v periodikách ako *Literárny týždenník*, *Slovo* či *Extra plus*. Viac-menej ide o generáciu, ktorá postupne vymiera a vychovala si len pár nástupcov. Príležitostne parazituje na aktivitách mladších ľavičiarov.

Na druhej strane sa obraz slovenského ľudu, ktorý skonštruovala mináčovská ľavica, stal významnou súčasťou ideológie Smeru – samozrejme, len popri ďalších komponentoch, ako sú pragmatizmus či iné prvky, ktoré v strane presadzujú jednotlivé záujmové skupiny a ich sponzori. Podľa tohto zdedeného obrazu Slováci tvoria pracovitú, prevažne vidiecku pospolitosť, ktorá sa zaujíma najmä o chlebové otázky. Poučená vlastnou históriou sa obáva všetkých „cudzích“ pokusov o to, aby ju niekto ovládal.

Mináčovská ľavica sa od začiatku (t. j. už pred Mináčom) rozvíjala ako „progressívna“ alternatíva voči iným formám slovenského nacionalizmu. Rodila sa v konkurenčnom boji s nimi, ideologickom aj fyzickým. Dnes umožňuje Smeru vymedziť sa voči ľudáckemu variantu nacionalizmu (vrátane jeho moderných, nefašistických, katolíckopolitických foriem) podobne, ako keď sa po-vstalecké *Nové slovo* vyhŕaňovalo voči HSLS.

Obraz plebejského, neskoro industrializovaného, trocha zaostalého, ale práve preto „autentického“ národa („Musel som odísť z Bratislavy, lebo som musel ísť medzi normálnych ľudí“) zároveň slúži na objasnenie toho, v čom Smer vidí špecifickú slovenskosť svojej sociálnodemokratickej orientácie. V našich podmienkach sú vraj prvoradá tradičné problémy týkajúce sa *prerozdeľovania* (t. j. miezd, pracovných podmienok, verejných služieb), nie „nové“ témy, ktoré sa týkajú *uznania* (t. j. práv skutočných alebo údajných menšín, vrátane žien) a ktoré zamestnávajú západné so-

ciálne demokracie.¹⁷ Mytológia mináčovskej ľavice je teda východiskovým bodom aj pre okrajových ideológov Smeru, ktorí by sa radi vydávali za odporcov nacionalizmu, ba za marxistov.

Záver

Čo je teda mináčovská ľavica? Ide o špecifickú kombináciu ľavičarstva a slovenského nacionalizmu. Ľavičiarstvo tu neznamená opozíciu voči kapitalistickému poriadku. Ide skôr o pozíciu, ktorá si chce osedlať kapitalizmus v mene vyššieho cieľa. V tomto prípade ho dodáva nacionalizmus: je ním rozvoj národa.

Mináčovská ľavica čerpá legitimitu z mýtu o utláčanom ľude, ktorý *ako celok* trpel pod cudzou nadvládou (maďarskou, českou, nemeckou). Historickým údelom Slovákov *ako takých* bola práca. Vynaložené úsilie ich oprávňuje robiť si („skromné“) nároky národa. Celá predstava je založená na dvojnásobnom prekrútení marxistického stanoviska. Po prvé, charakteristiky, ktoré sú späté so spoločenskou triedou, resp. triedami (nevolníci/poddaní, robotnícka trieda), sa tu mytologizujú a premietajú na celé etnikum a jeho kultúru. A po druhé, z práce, ktorá je v skutočnosti *bilagom* vykorisťovaných a *od ktorej* by sa vykorisťovaní mohli chcieť emancipovať, sa tu robí *cnosť* a *prostriedok*, záruka emancipácie.

Dôkazom o životaschopnosti Slovákov je popri neúnavnej práci aj to, že sa v kľúčových chvíľach dokázali vzoprieť útlaku. Mináč za dva určujúce momenty považoval vystúpenie národovcov v rokoch 1848 – 1849 a SNP, ktoré chápal ako protinemecké povstanie. Niektorí stúpenci tohto pohľadu by k nim dnes možno pridali aj vznik samostatnej Slovenskej re-

publiky v roku 1993. Dôležitou súčasťou historického príbehu je aj oneskorená a pomalá industrializácia. Národ udržiavala v úzkom kontakte s pôdou a roľníckym spôsobom života.¹⁸ V kombinácii s národnostným útlakom tiež vraj zabránila výraznejšej sociálnej diferenciacii. Národ si tak zachoval plebejský charakter.

Prvoradou úlohou súčasnosti je preto jeho pozdvihnutie: najmä kultúrne, no to už predpokladá politickú a ekonomickú svojbytnosť.¹⁹ Slováci si svoje záležitosti majú riadiť sami, ideálne vo vlastnom národnom štáte. Ten sa zároveň chápe ako nástroj napredovania a ochrany ich ekonomických záujmov. Mináčovská ľavica chce pomocou štátu regulovať rozvoj kapitalizmu. Pritom s obavami hľadá na zahraničný kapitál. Keďže domáci kapitál je atribútom plebejského národa, javí sa, naopak, ako prospešný, pozdvihujúci. Práve v paradoxe plebejcov, medzi ktorých majú zrazu patriť aj (slovenskí) kapitalisti, sa skrýva vnútorný rozpor tejto vízie.

Nacionalizmus mináčovskej ľavice je – v súlade s tým, čo považuje za najlepšiu tradíciu slovenskej politiky – obranný. Neusiluje sa o expanziu. Ani hľadanie vnútorných nepriateľov tu nehrá významnú úlohu. V zahraničnej politike kladie dôraz na udržanie samostatnosti a rovnocennú spoluprácu s inými národmi. Vzhľadom na staršie historické súvis-

¹⁸ Najmä v neskorších Mináčových textoch sa objavuje silný ekologický akcent, spojený s asketickou kritikou konzumného spôsobu života a obratom k „lokálnemu“. Je známe, že už koncom osemdesiatych rokov sa na pôde Slovenskej národnej rady zastal iniciatívy Bratislava/nahlas.

¹⁹ „Emancipácia slovenského národa v rodine európskych národov si vyžaduje úspešnú transformáciu slovenskej ekonomiky na trhovou“ (Hvezdoň Kočtúch, „The Need of World Views and Co-Ordinates of Competitiveness“, In: The Association of Independent Economists of Slovakia, *Contemporary Dynamics of Economic Thinking and the Czecho-Slovak Economic Reform*, Bratislava: NEZES, 1992, s. 4 – 11.)

¹⁷ Protiklad „prerozdeľovania“ a „uznania“ je podľa nás falošný, ale tu sa mu nemôžeme venovať podrobnejšie. Otázky uznania sa niekedy charakterizujú ako „postmateriatálne témy“, čo je dosť... nematerialistické.

losti, ktoré siahajú najmenej do devätnásteho storočia, považuje ostatné slovanské národy za prirodzených spojencov Slovákov.

Mináčovskú ľavicu teda rozpoznáme podľa:

- nacionalizmu, ktorý sa zakladá na osobitej konštrukcii „dejín Slovákov“,
- absencie triednej analýzy, resp. jej nahradenia „národnou analýzou“ a mravným ideálom „sociálnej spravodlivosti“,²⁰
- etatizmu, ktorý chápe štát ako výsledok historického úsilia celého národa,
- slavianofilstva, ktoré vidí súvislosť medzi osudom plebejského národa Slovákov s podobnými osudmi ostatných Slovanov.

Karmína

Karmína je týždenný blog, ktorý sa na svet pozerá z perspektívy pracujúcich: ich životných podmienok, potrieb a každodenných zápasov. Hľadá v nich zárodok budúceho globálneho hnutia, ktoré by dokázalo otriasť svetom. Pritom kritizuje umelé hranice – rodové, rasové, národnostné či iné –, ktoré rozdeľujú triedu pracujúcich, a pátra po spôsoboch, ako ich prakticky prelomiť.

Za Karmínou stojí malý redakčný kolektív, ktorý sa hlási k tradícii kolektívneho autorstva a nezávislého organizovania bez pomoci dobrotvivých politikov, vševediacich expertov a hlásateľov sociálneho dialógu.

Karmína publikuje na webe (karmina.red), Facebooku ([Karmína](https://www.facebook.com/karmina)) a Instagrame ([@karmina.red](https://www.instagram.com/karmina.red)).

²⁰ Ľavicou, ktorá chce stavať na morálnych ideáloch, sme sa všeobecnejšie zaoberali v článku Ideologická ľavica vs. alternatíva.